

Zpráva ze služební cesty do Rakouska

Místo:

Österreichisches Staatsarchiv – Archiv der Republik, Vídeň, Rakousko

Termín cesty:

23. – 27. listopad 2009

Účel cesty:

Archivní výzkum k problematice nuceného pracovního nasazení Čechů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši

(Uskutečněno v rámci projektu „Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“- řeš. dr. Kokošková, dr. Pažout, Mgr. Sedláková)

Účastník cesty:

Mgr. David Hubený – pracovník 3. odd. NA

Zprávu podává:

Mgr. David Hubený

Datum vyhotovení:

2. prosince 2009

Podpis ředitelky Národního archivu:

Část všeobecná

Služební cestu jsem zahájil v pondělí 23. listopadu 2009 v 8.30 v Praze na nádraží Holešovice. Do Vídně na Südbahnhof jsem dorazil ve 13:30. Ubytoval jsem se v předem objednaném penzionu Hargita (Andreasgasse 1/8).

Hlavním programem mého pobytu ve Vídni byl archivní výzkum k projektu „Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“, jehož řešitelem je dr. Zdeňka Kokošková spolu s dr. Jaroslavem Pažoutem a Mgr. Monikou Sedlákovou od září 2008 a který financuje německá nadace „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“.

Z Vídně (Südbahnhof) jsem odjel vlakem v pátek 27. listopadu ve 12.58 hodin a do Prahy na nádraží Holešovice jsem dorazil v 17:30.

Část odborná

Pondělí – po ubytování jsem zajel do Rakouského státního archivu, kde jsem si zařídil veškeré náležitosti nutné k bádání a prostudoval jsem první pomůcku (jména pomůcek jednotlivých fondů, jakož i poznatky z nich získané jsou uvedeny v *Příloze*). Večer jsem se zaregistroval v rakouské národní knihovně.

Úterý – setkal jsem se s pracovníkem rakouského státního archivu, Mag. Romanem Eccherem, který mi sdělil, že k nuceně nasazeným v jejich archivu nejsou žádné materiály. Následně povolal několik dalších spolupracovníků (mj. Dr. Rudolfa Jeřábka), kteří mi rovněž tvrdili, že se v jejich archivu nenacházejí žádné materiály týkající se studovaného tématu, přičemž jim údajně není známo, jaké nacistické úřady by se tímto zabývaly. Svorně mě odkazovali, buď do městského (tj. zemského) vídeňského archivu, popř. do firemních archivů. Na dotaz, zda mají alespoň materiály pracovních úřadů, mi bylo sděleno, že nemají, resp. že na konci druhé světové války dokumenty těchto úřadů zmizely.

Poté jsem se vydal do Wiener Stadt- und Landesarchivu. V tomto moderním a badatelsky velmi příjemném a přátelském archivu jsem hovořil s vrchním archivním radou dr. Heinrichem Bergem, který mi sdělil, že k nuceně nasazeným mají pouze policejní přihlášky, dále interní elektronickou databázi osobních údajů nuceně nasazených pro oblast Vídně a že existují soukromé archivy různých zdravotních pojišťoven, ale ty jsou veřejnosti nepřístupné.

Ohledně výzkumu pomůcek mi bylo sděleno, že jsou pouze k některým fondům, ale k nuceně nasazeným neobsahují žádné odkazy. Daroval mi jedno číslo časopisu *Scrinium* (Heft 55, roč. 2001), jež se věnuje nuceně nasazeným a pracovníci různých archivů, zejména zemských, v něm charakterizují své fondy týkající se této problematiky.

Studium *Scrinia* (po návratu předaného řešitelům výše uvedeného projektu) mě utvrdilo v pocitu, že v rakouském státním archivu není téma nuceně nasazených kvitováno, neboť první článek od Gerharda Artla nazvaný *Das Archiv der Republik und seine Bestände zum Themenkomplex „Ausländische Arbeitskräfte, Zwangs- und Ostarbeiter 1939–1945“* (in: *Scrinium*, Heft 55, Jg. 2001, S. 514–522) je dostatečným důkazem, že nějaké materiály se k této problematice v dotyčném archivu nacházejí. Článek mě navíc odkázal na některé fondy, jejichž pomůcky jsem původně neplánoval studovat.

Středa – výzkum literatury v rakouské národní knihovně, obchůzky knihkupectví a doporučených antikvariátů ohledně literatury dotýkající se nuceně nasazených (zejména mi byly doporučeny tyto antikvariáty: Antikvariat Schaden, Sonnenfelsgasse 4, Büchern Ernst, Gumpendorferstraße 84). Během těchto nákupních pochůzek jsem však neuspěl, neboť literatura vztahující se k druhé světové válce se týkala zejména vojenských operací, výzbroje, výstroje a v dalších typech literatury (zejména přehledových) se nuceně nasazeným nebo koncentračním táborem (obvykle popisováno společně v jedné kapitole) věnovalo pouhých deset stran, přičemž Češi nebyli prakticky zmiňováni nebo se objevovali jen mezi dalšími zotročenými národy.

Čtvrtek – návrat do rakouského státního archivu přinesl úspěšný průzkum téměř desítky pomůcek, jejichž mimořádná tloušťka však obvykle neodpovídala obsahu, neboť šlo o běžné kancelářské šanony, do nichž byly vloženy igelitové košilky a v nich z jedné nebo z obou stran byly vloženy listy s údaji o obsahu fondu. Rejstříky jakéhokoliv typu se v pomůčkách vůbec nevyskytovaly a určitý „úvod“ jsem postřehl pouze u jedné pomůcky. Regesty nepředstavují pro badatele žádnou pomoc, neboť opravdu jen stručně a povšechně charakterizují obsah i několika kartonů, např.: *Polizeiverwaltung: Allgemein*, popř. s dalším „upřesněním“: *Verschiedene*; výjimku tvoří zprávy a statistiky, které byly v registru zmiňovány jednoznačně.

Přesto se podařilo vyhledat několik odkazů, které by se nuceně nasazených měly nějakým způsobem dotýkat a zároveň při studiu pomůcek bylo zaznamenáváno i vše, co se nějakým způsobem týkalo Československa, Čechů a české menšiny, protektorátu, nacisty

okupovaného pohraničního území a věci, jež by mohly mít nějaký vztah k fondům Národního archivu (např. Verwaltungsakademie).

Celkově lze říci, že rakouské „pomůcky“ rozhodně nedosahují úrovně českých inventářů, resp. je možné je charakterizovat maximálně jako prozatímní orientační a značně výběrové průvodce.

Další obtíží při výzkumu je skutečnost, že fondy jsou sdružovány do různých skupin, které pak mívají společnou pomůcku, v níž někdy není zcela zřejmé, co do kterého fondu patří. Navíc badatel vybavený znalostí fondů rakouského státního archivu z webového seznamu v badatelně pozná, že to, co považoval za fond, je ve skutečnosti podkapitolka některé z pomůcek k úplně jinak nazývanému fondu.

Během tohoto studia, resp. při vracení poslední studované pomůcky jsem se setkal s jednou z pracovnic, která se účastnila mého úterního „školení“ ohledně absence dokumentů k nuceně nasazeným. Z rozhovoru jsem opětovně usoudil, že toto téma není kvitováno. Závěrem jsem se otázel, zda něco ví o podkladech ohledně říšského sčítání obyvatelstva v roce 1939. Dostalo se mi však zřejmě univerzální odpovědi: Landesarchiv.

Pátek – plánovaná návštěva rakouské národní knihovny se neuskutečnila, neboť byla nečekaně uzavřena a v rakouském státním archivu jsem již neměl žádné neprostudované pomůcky.

Závěr

Přínosem této cesty bylo jak seznámení se s některými vídeňskými archivními a knihovními institucemi, tak i poznatek, že Rakouský státní archiv – Archiv republiky má archivní pomůcky k fondům na zcela jiné úrovni, než archivy české. Jinak účel cesty, tj. průzkum pomůcek z hlediska studovaného tématu (odkazy na nuceně nasazené v období nacistického režimu), byl zcela splněn a výpisky z pomůcek jsou přiloženy k této zprávě. Nelze samozřejmě ani opominout zisk cenného čísla časopisu *Scrinium*.

Příloha:

Reichstatthalter in Wien (1940 – 1945). Staatliche Verwaltung des Reichsgaues Wien.

Kart. 30, Nr. 162

Situationsberichte über die Lebensmittelversorgung Wiens I (29. 4. 1940 – 28. 2. 1941)

Kart. 31, Nr. 163

Situationsberichte über die Lebensmittelversorgung Wiens II (1. 3. 1941 – 2. 5. 1941)

Kart. 31, Nr. 166

Zeitungsausschnitte „Wirtschaft“

Kart. 31, Nr. 167 – 169)

„Presse 2440 (I. – III.)“

Kart. 33, Nr. 176 – 177

RPA Wien: Pressberichte 122-287 (26. 5. 1941 – 10. 12. 1941)

Kart. 48a, NR. 246

Gestapo 1943

Kart. 61, Nr. 100/02

Mittel zur Förderung der Betriebsgemeinschaft 1940 – 1944

Kart. 62 – 63, Nr. 101/01

Haushalt 1940 – 1945

Kart. 63, Nr. 101/02

Betriebsmittelanmeldung 1940-1941 (Mappen)

Kart. 64, Nr. 101/02

Betriebsmittelanmeldung 1942-1944

Kart. 65, Nr. 101/03

Betriebsmittelermächtigung 1940-1944

Kart 65, Nr. 101/04

Übersichten 1940-1945

Kart. 66, Nr. 101/08

Reichsstatthalter: Verfügungsmittel 1940-1945

Kart. 67, Nr. 102/00

Medizinalverwaltung: Allgemeines 1940-1945

Kart. 68, Nr. 105/00 + 105/01

Polizeiverwaltung + Polizeipräsident 1940-1944

Kart. 68, Nr. 105/15
Polizeiverwaltung: Verschiedenes 1940-1944

Kart. 79
Ernährung und Landwirtschaft (Betriebsmittelanmeldung 1940-1944)

Kart. 83 – 84
Reichswirtschaftsverwaltung: Allgemeines, Haushalt, Betriebsmittelanmeldung 1940-1944

Kart. 89, Nr. 148/06
RAD der weiblichen Jugend 1940 – 1942

Kart. 89, Nr. 148/15
RAD – Sonstige Aufgabengebiete: Verschiedenes 1940-1944

Kart 89, Nr. 150/00 – 150/02
Reichsarbeitsverwaltung: Allgemeines 1943-1944, Betriebsmittelanmeldung 1940-1944

Kart. 94, Zl. 180/00
Verkehr: Allgemeines 1940-1944

Kart. 123-124, GZ 100/05 – 100/05/0
Arbeitsdienst/Arbeitseinsatz 1940-1944

Kart. 127, GZ 100/15 + 100/15/0 + 100/15/4
Besondereinsatz: Allgemeines 1943 – 1944, Osten 1941 – 1944, Verschiedenes 1940 – 1944

Kart. 130, GZ 100/27
Organisation Todt 1944-1945

Kart. 132 – 133, GZ 100/46/0
Kriegseinsatz 1943 – 1945, Auskämmung des zivilen Sektors 1943 – 1945

Kart. 134, GZ 100/48
Kommission zur Bestrafung von Ordnungswidrigkeiten in Betrieben 1942

Kart. 140, GZ 100/70
Rassenschutz, Blutschutz 1941 – 1945

Kart. 141 – 142, GZ 100/73
Regierungspräsident: Verschiedenes 1939 – 1945

Kart. 1944 – 1945, GZ 100/80/0 + 100/80
Statistik – Personalstand 1942, Kriegstatistik, Kriegswirtschaftliche Kräftebilanz 1940 – 1944

Kart. 384 – 387
Gestapo – Staatspolizeileitstelle Wien: Berichte 1940 – 1943

Kart. 388 – 389

SD des Reichsführers SS, Leitabschnitt Wien: Berichte 1940 – 1942 + Meldungen aus den besetzten Ostgebieten 19. 6. – 27. 11. 1942

Reichskommissar für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich. Materie/“Bürckel“.

Kart. 15, Mappe 1620/10
Waldbesitzerverbände

Kart. 12, Mappe 1570 + 1570/1 + 1570/2
ČSR – Schriftwechsel mit tschechoslowakischen Staatsverträgen + Beglaubigungsvertrag zwischen dem Deutschen Reich und der ČSR + Deutsch-tschechoslowakischer Vertrag zur Regelung der Grenzverhältnisse (mit Beilage)

Kart. 16 – 17, Mappe 1700 + 1701 + 1710
Reichsstatthalter in Österreich + Verwaltung von Wien (Allgemeine)

Kart. 19, Mappe 1710/25 (Bd. I. – III.)
Staatliche Verwaltung des Reichsgaues Wien: Aufbau

Kart. 19, Mappe 1710/25/7
Staatliche Verwaltung des Reichsgaues Wien: Referent für politische Polizei

Kart. 19, Mappe 1710/25/8
Statistisches Amt

Kart. 19, Mappe 1710/25/9
Medizinalreferat

Kart. 19, Mappe 1710/27
Angestellte und Arbeiter: Allgemein

Kart. 19, Mappe 1710/30
Gemischtwirtschaftliche Betriebe

Kart. 23
Sudetengebiete und Protektorat Böhmen und Mähren

Kart. 27, Mappe 1757/2, 1757/2/1, Bd. I. – II.
Landesforstverwaltung

Kart. 27, Mappe 1757/3/3
Eingliederung der sudetendeutschen Zollgebiete in das Zollgebiet des Deutschen Reiches

Kart. 27 – 28, Mappe 1757/6 – 1757/7
Ministerium für Wirtschaft und Arbeit, Abteilung Arbeit

Kart. 28, Mappe 1757/8
Landwirtschaftsministerium

Kart. 29, Mappe 1757/18
Verwaltungsorganisation Landesarbeitsamt und Arbeitsämter in der Ostmark

Kart. 29, Mappe 1757/19
Bergverwaltung in der Ostmark Revierbergämter

Kart. 29, 1757/28
Verwaltungsorganisation: Reichspatentamt, Errichtung eines Zentralmustersamtes in Wien

Kart. 30, Mappe 1757/30
Wirtschaftsamt beim Reichsstatthalter

Kart. 41, Mappe 1815/13
Patentanwälte im Lande Österreich

Kart. 43, Mappe 1882
Deutsch-tschechoslowakischer Optionsvertrag: Durchführung

Kart. 43, Mappe 1884
Staatsangehörigkeit in den Sudetendeutschen Gebieten

Kart. 44 + 46
Arbeitseinsatz
(kart. 44 – 56: pracovní a sociální otázky – nařízení, tarify, atd.)

Kart. 57, Mappe 1957
Verwaltungsakademie in Wien

Kart. 64, Mappe 2020
Kommunisten

Kart. 82, Mappe 2140/0
Bergbau: Allgemein

Kart. 106, Mappe 2205/20 (Bd. I. – II.)
Sammlung Wirtschafts Ostmark

Kart. 106 – 107, Mappe 2205/21 (Bd. I. – III.)
Wirtschaftliche Wochenberichte

Kart. 116, Mappe 2217/4 (Bd. I. – II.)
Maschinenindustrie in der Ostmark

Kart. 116 – 117
Berichte über die Verhältnisse in der Gießereiindustrie

Kart. 116 – 132
Zprávy z různých odvětví průmyslu a hospodářství vůbec (registry typu Hüttenindustrie, atp.)

Kart. 134, Mappe 2237/12/3
Pensionen und Fremdeheime in Wien

Kart. 136, Mappe 2260
Landwirtschaft: Allgemein

Kart. 163, Mappe 2440/1
Tschechische Zeitungen in Wien

Kart. 179, Mappe 2610/13
Vereinbarung über die Wiederaufnahme des Eisenbahnverkehrs mit der ČSR

Kart. 183, Mappe 2770 + 2770/0 + 2770/1
Fremde Volksgruppe in der Ostmark + Minderheitenstelle in Wien + tschechische Minderheit in Wien

Kart. 186, Mappe 2871
Wehrmacht – Wirtschaftsämter

Kart. 186, Mappe 2890
Technische Nothilfe

Kart. 186, Mappe 2900
RAD – Allgemein

Kart. 205, Mappe 4535
Kommission für Wirtschaftspolitik der NSDAP

Kart. 210 – 216
DAF (Kart. 215, Mappe 4705/3 Arbeitsordnung)

Polizei, Heimatdienst, O.-Pol. Und S.-Pol.

- jen do března 1938

BMf. Handel u. Verkehr Signaturverzeichnis, Kartonverzeichnis, Büchernverzeichnis. Handelsministerium. Allgemeine Registratur. (1919 – 1941) – nepřehledný zmatek

Sign. 355, Abt. III/2, 1939-1940
Patent- u. Gebrauchsmusterrecht

Sign. 380
Patentgerichtshof

Sign. 438 + 381
Patentamt

Sign. 382
Patentanwälte

Gewerbeförderung 1919 – 1943

Nr. 11 Geheim 1939 – 1944

Oberste Bergbehörde

Oberbergamt Wien 1931 – 1945 – Ministerium für Wirtschaft und Arbeit O B. 1939/1940

Sign. 712, früher 306b/4

Montanverwaltung – Berichte

Sign. 733 + 738, früher 306b/4

Oberbergamt für die Ostmark Wien

Sg. 21, früher 61

Statistik 1941 – 1945

Sg. 71 – 74

Statistiky, zprávy, správa

BMf. Land- u. Forstwirtschaft 1. Republik. Österreichische Bundesforste Konvolute.

Kart. 623

Zwangmaßnahmen

Amt des Beauftragten für das Forstwesen im Lande Österreich (1938 – 1942)

Kart. 99

Forststatistik

Beratungsstelle für Fütterpflanzensämereien

Kart. 174 + 179

Berichte 1941 + 1943

Österreichische Alpine-Montan Gesellschaft.

Kart. 33

Lageberichte 1938 – 1943

Kart. 52

Geschichte der Alpinen (Jubiläumswerk)

Kart. 53

Geschichte der österreichischen Alpine Montangesellschaft

Kart. 93
Personalstände 1943 – 1946

Kart. 107 – 108
Tagesberichte der Werke 1941 – 1942

Kart. 109 – 110
Monatsberichte 1941 – 1943

Kart. 112
Kurzberichte (brožury) 1940 – 1942

Kart. 113 – 115
Wirtschaftsgruppe Ostmark, Eisenschaffende Industrie, Rundschreiben 1940 – 1942

Kart. 116 – 117
Wirtschaftsgruppe Bergbau, Rundschreiben 1941 – 1942

Kart. 122
Diverse Tagesberichte 1935 – 1945

Kart. 270 – 272
Rundschreiben 1939 - 1945

**Österreichische Werke, Gemeinwirtschaftliche Anstalt, Gebäudeverwaltung
(Verwaltungsstelle Arsenal) Verwertungsstelle.**

- nic k tématu